

Степан Бліндер

У пошуках «партнера», або як Олицька школа стала філією Замойської академії

У статті аналізується заснування Олицької семінарії/колегіуму в контексті намірів людей, що були до цього причетні. Зокрема, обговорено стан церковної освіти в Луцькій католицькій дієцезії кінця XVI — першої третини ст. та гіпотетичні причини закладення семінарії не в Луцьку, а в Олиці, малому приватному містечку Радзивилів. Під цим кутом зору розглянуто заходи зі створення нового навчального закладу його ініціатора, олицького препозита Францишека Ксаверія Заерського, а також підтримку цієї ініціативи тогочасним власником Олики князем Альбрехтом Радзивилом. Висунуто припущення, що Олику було обрано місцем заснування нової школи, з одного боку, з метою «підготовки кадрів» (управлінських і церковних) для Олицької ординації Радзивилів, а з другого — аби уникнути конкуренції із Луцьким єзуїтським колегіумом. Проаналізовано організаційні засади функціонування Олицької школи як навчального закладу з «подвійним» — церковним і світським — статусом; окрему увагу зосереджено на причинах та обставинах перетворення Олицької школи у 1637 р. на академічну колонію Замойської академії та представлено характер взаємодії між олицьким осередком і Академією.

Ключові слова: Олицький колегіум, семінарія, Альбрехт Станіслав Радзивил, Францишек Ксаверій Заерський, Замойська академія, академічна колонія, Луцький єзуїтський колегіум.

Поява Олицької школи логічно вписується у формування відносно однорідного поля освітньої комунікації на теренах Речі Посполитої, що почалося, як відомо, із масового поширення єзуїтського шкільництва. Уже до кінця першої третини XVII ст. кількість

тутешніх єзуїтських колегій зросла до 30¹, а на середину століття тільки на теренах т. зв. «українських» воєводств їх діяло аж 14². Це, проте, не вирішувало проблеми професійної церковної освіти, брак якої з поступом Реформації став відчуватися дедалі гостріше. Ухвала Тридентського собору, що зобов'язувала створювати при єпископських кафедрах семінарії, знаходила слабкий відгук серед річпосполитського кліру, бо, по-перше, не було досвіду в реалізації проектів такого характеру і масштабу, по-друге, бракувало відповідних професорських кадрів, а по-третє, чи не найголовніше, це вимагало неабияких фінансових затрат, чого дієцезії (особливо ті, які втратили значну частину парафій на користь протестантів) собі не могли дозволити³. Станом на середину XVII ст. нечисленні семінарії Речі Посполитої діяли здебільшого під патронатом єзуїтів, і вони ж у своїх колегіях забезпечували передсемінарський цикл навчання, тобто вивчення латинської граматики. Однак ані в Луцькій, ані в Київській дієцезіях таке викладацьке «партнерство» не склалося, а обмеженість фінансових ресурсів місцевих очільників Церкви й взагалі робила перспективу самотужки заснувати семінарії нереальною. Відтак, заснована на приватний кошт у 1631 р. семінарія в Олиці являла собою доволі унікальне явище, бо поєднувала початкові (граматичні) студії з викладанням на вищому рівні власне семінарських дисциплін для майбутніх кліриків. Мета цієї статті полягає в тому, аби, з одного боку, проаналізувати, що стало причиною закладення найсхіднішої семінарії Римо-Католицької Церкви не в «столичному» Луцьку, а у приватній Олиці, а з другого — в який спосіб цей нетиповий навчальний заклад поєднував у собі церковну та світську складові та чому він, первісно задуманий як цілком самостійний, став академічною колонією Замоїської академії.

¹ Bronisław Natonski SI, «Szkolnictwo jezuickie w Polsce w dobie kontrreformacji,» w *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce* (Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuiti, 1994), 41–44.

² Наталя Яковенко, «Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів (спроба «колективного портрета»),» в Наталя Яковенко, *Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття* (Київ: «Laurus», 2012), 249.

³ Walenty Wójcik, «Rozwój seminariów trydenckich w Polsce w świetle sprawozdań biskupich «ad limina» do XX wieku,» *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 21.3–4 (1978): 144.

Хоч в історіографії проблема функціонування шкіл середнього рівня у Речі Посполитій XVI–XVIII ст. представлена чималою кількістю розвідок, усі вони зосереджені на навчальних закладах Корони Польської, що входили до філіальної мережі Краківського університету. Про схожий аналог у практиках Замойської академії досі є лише принагідні згадки, а про Олицький колегіум — найсхіднішу версію такого типу шкільництва — досліджень взагалі немає, окрім двох побіжних статей Оксани Карліної та Богдана Шишки⁴, які спираються на напрацювання істориків кінця XIX ст. Яна Амброжія Вадовського та Яна Кароля Кохановського.

Початок школи в Олиці був закладений заповітом 1631 р. місцевого препозита Францишека Ксаверія Заерського, який передав два села на утримання нового закладу, оцінені сумою 70 тис. зл. Школу в цьому документі названо «Collegium Clericorum sub tit [ulo] S. Francisci Xaverii a Capitulo dependens»⁵, тобто семінарією, але певні деталі її організації натякають, що йшлося про дещо інакший курс студій, який би дозволив не лише готувати професійних кліриків, але й забезпечив освіченими кадрами місцеві управлінські органи. Такому задумові відповідала тогочасна суспільна ситуація. Потужний рух XVI ст. за «екзекуцію прав» спричинив послаблення влади короля і посилення ролі сейму, а це, своєю чергою, посприяло росту самоврядування на місцях⁶. Свою частку вигоди від цього отримали й магнати. Станіслав Радзивил «Побожний» та його брати Миколай Криштоф «Сирітка» та Альбрехт оголосили 25 липня 1586 р. в Несвіжі акт створення Олицької ординації⁷; за пів року потому

⁴ Оксана Карліна, «Культурно-освітні зв'язки Волині та Замостя в XVII–XVIII ст.», в *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu — historia, kultura, sztuka*, red. Jacek Feduszka et al. (Zamość, 2000), 90–95; Bogdan Szyszka, «Profesorowie Akademii Zamojskiej w Kolegium akademickim w Ołyce», в *Zamojszczyzna i Wołyń*, 95–99.

⁵ Jan Wadowski, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej* (Warszawa: Gazeta Rolnicza, 1899–1900), 114.

⁶ Mariusz Kowalski, «Księstwa i książęta w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej Obojga Narodów», *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy* 7 (2014): 295.

⁷ Henryk Lulewicz, «Radziwiłł Stanisław h. Trąby (1559–1599)», в *Polski Słownik Biograficzny* (Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1897), 30: 364.

його затвердив король Стефан Баторій, а сейм 1589 р. вніс у свої ухвали поділ володінь Радзивилів на Олицьку, Несвізьку та Клецьку ординації⁸. Як зазначав Александр Мелень, радзивилівські приватні земельні комплекси стали не лише першими ординаціями «в фактичному сенсі цього слова», а й першими власницькими комплексами такого типу на теренах Речі Посполитої загалом⁹.

Інститут ординації передбачав виключне право власника на внутрішню організацію та оподаткування¹⁰. З огляду на це, ординація постулювалася як самодостатня правничо-господарська одиниця, яка виробляла, продавала і встановлювала власні мита на ввізну та вивізну продукцію, мала «автономну» судову систему та органи самоврядування¹¹. Відтак, ця «держава в державі» потребувала освічених кадрів для адміністрування, а це, своєю чергою, вимагало від ординатів створення освітніх осередків. Роль останніх на прикладі Острога добре показав Віктор Атаманенко, простеживши, як після появи Острозької академії, по-перше, було значно розбудовано пригородок міста та з'явилася густа мережа вулиць, а по-друге, змінилася соціальна структура населення коштом перемішування тих верств, які до того між собою не контактували¹². Беручи до уваги сказане, можна припустити, що, попри акцент на семінарському спрямуванні, олицька ініціатива, як і більшість ініціатив такого характеру, була зорієнтована на задоволення практичних потреб міста¹³.

Що ж до тестаменту Францишека Заєрського, то в ньому виразно вчувається власне така, подвійна мета: з одного боку, заснувати

⁸ *Volamina legum* (Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859), II: 288.

⁹ Aleksander Melen, *Ordynacje w dawnej Polsce* (Lwów, 1929), 9.

¹⁰ *Ibidem*, 5–7.

¹¹ Mariusz Kowalski, «Państwo magnackie w strukturach polityczno-administracyjnych Rzeczypospolitej szlacheckiej na przykładzie Ordynacji Zamojskiej,» *Przegląd Geograficzny* 81.2 (2009): 183–184, 187–188.

¹² Віктор Атаманенко, «Острозька академія та розвиток міста,» in *Akademia Zamojska i Akademia Ostrogska w perspektywie historyczno-kulturowej. Współczesne implikacje dla współpracy Transgranicznej*, red. Henryk Chałupczak, Justyna Misiągiewicz, Eduard Balashov (Zamość: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowica. Wydawnictwo Officina Simonidis, 2010), 264–267, 274–275.

¹³ Поп.: Dorota Żołądź, «Możliwości i potrzeby edukacyjne mieszczan polskich w XVI i XVII wieku,» *Rozprawy z Dziejów Oświaty* 33 (1990): 31.

церковний освітній центр, а з другого — зробити освіту «публічно корисною» для Олицької ординації. Практична реалізація задуму передбачав не розбудову/перебудову існуючої в Олиці з кінця XVI ст. соборної школи у семінарію, як це планувалося зробити, наприклад, у Плоцьку¹⁴, а заснування цілком нової інституції, яка би поєднала світський (початковий) і церковний (вищий) сегменти освіти. Можливо, до цього опосередковано підштовхнула й ухвала XXIII сесії Тридентського собору, згідно з якою елементарне навчання у семінаріях не передбачалося:

До таких колегій [семінарій — С. Б.] слід приймати тих, кому виповнилося не менше 12 років і хто народжений у законному шлюбі, *вміє добре читати й писати* [курсив мій — С. Б.] та подає надії, що [він] наділений здібностями й бажанням назавжди присвятити себе церковному служінню¹⁵.

Як бачимо з наступного формулювання, ішлося передусім про потреби Церкви:

Аби належно підготуватися до згаданої церковної дисципліни, вони мають завжди носити одяг кліриків і тонзуру, вивчати граматику, спів, церковний календар та інше з-поміж добрих мистецтв, Святе Письмо, церковні книги, проповіді святих отців та [їхню науку] про уділення святих Таїнств, а найголовніше — уміння приймати сповіді та знати обряди й форму літургії¹⁶.

Францишек Заєрський, натомість, убачав співіснування під одним дахом двох інституцій: семінарії із чотирма професорами, які мали викладати «Святе Письмо, або дещо з матерій теології та казуїстики», логіку, риторику, поетику та аналогію, а п'ятий, учитель окремої нижчої школи, навчав би «перших рудиментів»¹⁷ — мож-

¹⁴ Ks. Franciszek Kacprzycki, «Założenie seminarium duchownego w Płocku,» *Studia Płockie* 2 (1974): 142.

¹⁵ *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, уклад і oprac. ks. Arkadiusz Baron, ks. Henryk Pietras (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005), IV: 706–707.

¹⁶ *Ibidem*, 707.

¹⁷ «Principio igitur attenta prouentuum annuorum praesenti conditione et statu, quinq[ue] duntaxat ad praesens uolumus esse praecipuos. Primum qui ex praescripto SS. Concilii Tridentini Scripturae Sacrae lectionem, siue aliquid ex the[o] logicis cas[ibus] isticisue materiis paelegat. Secundum qui logicam rhetoricamue

ливо, з перспективою продовження студій на семінарському рівні. Слід думати, це було зроблено цілеспрямовано, адже, як зазначає пізніший шкільний статут від 15 квітня 1638 р., до семінарії «належить приймати не менше восьми юнаків у віці 20 чи трохи менше років [курсив мій — С. Б.] з тим, аби вони могли слухати риторику і казуси»¹⁸, тобто хлопці вже мали попередньо пройти «рудименти» і в початковому обсязі знати латину. На таку ж вікову регламентацію та більш-менш схожу вимогу базової освітньої підготовки натрапляємо і в решті семінарій, хоч там вимоги могли бути дещо вищими: наприклад, до Краківської семінарії, заснованої у 1601 р., приймали 20-річних юнаків, які вже закінчили студії в *classes humaniores*¹⁹. Що ж до Олики, то щойно згаданий документ ретельно прописує роздільне фінансове забезпечення семінарії та школи «рудиментів», до утримання якої залучалося місто:

Три тисячі флоринів прибутку з Лудинської оренди мають розподілятися так: панові схоластику 400 фл., каноніку 300 фл., професору поетики 200 фл., аналогії 150 фл., рудиментів 100 фл. Цих (останніх) 100 фл. ми самі даруємо від Олицького костелу понад Лудинську оренду, включаючи їх до річного прибутку колегіуму в такий спосіб, щоб 70 флоренів надходило з капітули від суми на Гошовичах [«Hosowice»], а саме: 30 фл. щороку поквартально по 17 фл. і 15 грошів від міського магістрату з громадської скарбниці, а в окремі роки поквартально по 7 фл. і 15 гр.²⁰.

tradat. Tertium qui [...] poeticam. Quartum qui analogiam. Quintum qui prima rudimenta scholis separatis doceant». Цит. за: Волинський краєзнавчий музей (далі — ВКМ), ф. «Книги, документи, фото» (далі — КДФ), інв. № 3767, арк. 1–1 зв.

¹⁸ «Fermes igitur non nisi annorum uiginti, aut paulo infra adolescentes recipiantur, ac eius literaturæ, cum qua Rhetoricam Casusue audire possint. Eorum numerus octonario minor esse non debet [...]». Цит. за: Там само, арк. 1 зв. Поняттям «казуси» у цьому тексті, очевидно, позначено не частину моральної теології (казуїстику), а приклади, що ними священники могли користуватися у проповідях.

¹⁹ Jan Krukowski, *Szkolnictwo parafialne Krakowa w XVII wieku* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2001), 39.

²⁰ «Florenorum autem tria millia ex Ludzinensi arenda prouenientia sic distribuentur. Pro d. scholastici pæbenda floreni quadringenti, canonico floreni trecenti, professori Poeticæ floreni ducenti. Analogiæ centum quinquaginta, primorum rudimentorum centum, quos quidem centum florenos nos ipsi supra

Сказане, втім, не дає відповіді на питання, чому Олицький навчальний заклад, задуманий як самодостатній, був у 1637 р. інкорпорований до Замойської академії на правах освітньої колонії. Очевидно, йшлося не про фінансові проблеми. Для порівняння, на утримання передбачених статутом восьми олицьких алюмнів припадало 3 тис. зл. на двох селах²¹, тоді як у Пултуській семінарії ця сума дорівнювала всього 300 фл., і місцевий єпископ-фундатор Анджей Носковський постійно намагався добитися додаткового фінансування²².

Навряд чи причина полягала і в конкуренції, яку Олицький колегіум не міг би самотужки подолати. Насправді в близькому просторі конкурентів не було. Принагідно варто заперечити твердження дослідниці Інни Шостак про те, ніби першу духовну семінарію було створено в Луцьку ще 1548 р. єпископом Єжи Хвальчевським²³. Хвальчевський дійсно у 1544–1545 рр. реорганізував Луцьку кафедральну капітулу, створивши колегію із восьми вікаріїв, до якої входив бакалавр²⁴, але йшлося про школу граматичного рівня. Це добре видно з того, що пізніші джерела називають вихованців школи «жаками», тобто учнями нижчого рівня студій: пор. скаргу до Луцького гродського суду 1586 р. на вікарія костелу Св. Трійці Грегора, який «з жаками [курсив мій — С. Б.] и иншими

arendam Ludzinensem, ab Ecclesia Olicensi donamus, et prouentui annuo collegii istius in perpetuum incorporamus sic percipiendos ex summa de Hosowice a Capitulo florenos septuaginta. Videlicet per singulari anni quartualia per florenos septem decem et grossos quindecim a magistratu ciuili ex aerario publico Ciuitatis florenos triginta, per singula nimirum anni quartualia per florenos septem et grossos quindecim». Цит за: ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, арк. 2.

²¹ Wadowski, *Wiadomości*, 114–115.

²² Ks. Wojciech Góralski, «Zarys dziejów Seminarium Duchownego w Pułtusk: (w 400-letnią rocznicę powstania),» *Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego* 39.4 (1994): 4.

²³ Див.: Інна Шостак, «Роль римо-католицьких духовних семінарій у духовному житті Волині першої половини XIX ст.,» у *Релігія і церква в історії Волині: Збірник наукових праць*, ред. В. Собчук (Кременець, 2007), 182–189.

²⁴ Paweł Rudec'kyj, «Kościół rzymsko-katolicki w Łucku w XVI — pierwszej połowie XVII wieku,» *Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne* 1 (2003): 67–68; Władysław Pocięcha, «Chwalczewski Jerzy,» w *Polski Słownik Biograficzny* (Warszawa — Kraków — Łódź — Poznań — Wilno — Zakopane: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938), 4: 1.

многими помочниками своїми» зчинив погром на міському ринку та пограбував кількох торговців²⁵, а також ще одну скаргу 25 травня 1596 р. на «*жаков школы* [курсив мій — С. Б.] костела головного тутошного», що відбили у міської влади якогось Адама Пясецького, якого вели на страту²⁶.

На думку Людвіка Круліка, перші спроби втілити ухвали Тридентського собору у Луцькій єпархії фіксуються лише наприкінці XVI ст. за ініціативи знаного ентузіаста з реформування Римо-Католицької Церкви Бернарда Мацейовського. Зокрема, на час його єпископства припадає поява ідеї заснування семінарії у Луцькій дієцезії²⁷, а у 1591 р. при Луцькій капітулі було закладено прелатуру схоластика з окремим фінансуванням — десятиною від прибутків із с. Хотячів²⁸. Чи це задумувалося як перший крок до створення семінарії — важко сказати. Принаймні, станом на 1613 р. семінарії тут не існувало, бо тодішній луцький єпископ Павло Волицький пропонував навчати на його власний кошт кліриків зі шляхти при луцькій кафедрі²⁹. На те саме вказує документація інформаційних процесів 1620–1630-х рр. щодо поставлення нових луцьких єпископів. Приміром, луцький кустош Станіслав Лоза наприкінці 1623 р. свідчив, що «семінарії, яка б відповідала формату ухвал Тридентського собору, [в Луцьку] не існує»³⁰. Через три роки Станіслав Лубенський твердить те саме («семінарії немає»)³¹, хоч інший опитуваний, новогрудський воєвода Миколай Сапега, пише, що «досі семінарії не було, але чув, що тепер будеться, натомість

²⁵ Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов (діла — АЮЗР) (Київ, 1859), I.1: 217.

²⁶ АЮЗР (Київ, 1863), III.1: 127.

²⁷ *Acta synodi diocesanæ per Bernardum Maciejowski episcopum Luceoriensem tribus postremis diebus Februarii anno Domini MDLXXXIX celebratæ* (Varsaviae, 1875), 29.

²⁸ Ludwik Królik, «Kapituła katedralna łucka od XV do XVIII wieku», *Studia Theologica Varsaviensia* 18.1 (1980): 170–171.

²⁹ Ks. Józef Łupiński, *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863* (Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, 2011), 48.

³⁰ «[...] seminarium vero secundum formati sacri Concilii Tridentini non adesse»: *Acta Nuntiaturæ Polonæ* (далі — ANP), wyd. Tadeusz Fitych (Cracoviae, 2001), XXII.1: 309.

³¹ ANP, wyd. Henryk Litwin (Romae, 1996), XXIII.1: 345.

скільки там студентів — не знаю»³². Врешті, в інформаційному процесі 1637 р. однозначно звучить відповідь уроженця Луцька Яна Бедермана, сина луцького райці Александра Бедермана, який навчався у Луцькій єзуїтській колегії протягом 1616–1621 рр.³³: «семінарії в Луцьку немає»³⁴.

Варто додати, що семінарії у Луцьку не було ще й наприкінці XVII ст., що бачимо з матеріалів інформаційного процесу кінця 1681 — початку 1682 рр. про поставлення єпископом Станіслава Вітвицького: опитувані засвідчили це одногосно³⁵. Відтак, як бачимо, про регіональне суперництво в духовній освіті не йшлося. Щоправда, в Луцьку діяла школа домініканського монастиря Внебовзяття Богородиці, спорадично згадувана від 1477 р., де викладав, за припущенням Наталії Сінкевич, пріор; із 1618 р. тут же було започатковано школу для новіціїв, яку провадили бакалавр та магістр³⁶. Утім, такого роду школи наприкінці 1620-х рр. вже існували при кожному домініканському монастирі Польської провінції, але вони були зорієнтовані передусім на потреби Ордену, готуючи кандидатів до майбутніх студій із теології та до складання вічних обітниць³⁷. Ба більше, до XIX ст. домініканці взагалі не займалися шкільництвом для широкого загалу, а тому не конкурували з іншими навчальними закладами за учнів та простір впливу.

Натомість потужнішим конкурентом для Олицького навчального закладу були єзуїти, які, утвердившись в Луцьку впродовж 1600–1604 р., поступово перебрали на себе частину повноважень місцевої соборної капітули. Зокрема у 1604 р. капітула передала єзуїтам кафедральне проповідництво та обов'язки кафедральних пенітенціаріїв з дозволом звершувати таїнство покаяння на теренах

³² «quod tunc temporis quo ipse fuit, non erat Seminarium, sed postea audivit esse constructum Seminarium, et nescire numerum studentium»: Ibidem, 342–343.

³³ Яковенко, «Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів», 257.

³⁴ ANP, ed. Theresia Chynczewska-Hennel (Cracoviae, 2006), XXV.2: 334.

³⁵ Див: ANP, wyd. Maria Domin (Romae, 2001), XXXIV.3: 405–423.

³⁶ Наталія Сінкевич, *Laudare, benedicere, praedicare. Домініканський орден на Волині в кінці XVI — на початку XIX ст.* (Київ: Кайрос, 2009), 158.

³⁷ Tomasz Stolarczyk, «Szkoly dominikańskie w Łęczycy w XIII–XVI wieku.» w *Ludzie i książki. Studia i szkice bibliologiczno-biograficzne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz* (Łódź: Wydawnictwo Ibidem, 2011), 414–416.

Луцької дієцезії³⁸. Поза тим, заснований Товариством Ісуса Луцький колегіум мав показне матеріальне забезпечення. Уже на момент його заснування місцевий єпископ Мартін Шишковський передав єзуїтам десятину з Кобринського староства, чотири села та власну бібліотеку, а невдовзі попередню фундацію збільшив ще на два села новий єпископ Павло Волицький³⁹. Не забракло й інших благодійників, зокрема, король Зигмунд III у 1609 р. обдарував колегіум привілеєм на купівлю нерухомості в місті та на звільнення від міських податків⁴⁰; того ж року Адам Чаплич Шпановський записав єзуїтам «пляц в замку околном Луцком»; через рік, у 1610 р., Ян Харленський подарував село Ботинь, а Єжи Гулевич — фільварок на передмісті⁴¹; у 1614 р. київський каштелян, князь Юрій Вишневецький записав Товариству Ісуса кам'яницю із земельною ділянкою, а князь Стефан Сокольський надав двір «з будованем и пляцом всим в замку околном Луцком»⁴²; у 1625 р. княгиня Анна Острозька подарувала єзуїтам частину села Новгородчиці⁴³, і т. д. Окрім того, на фундаційні кошти Мартіна Шишковського єзуїти протягом 1616–1639 р. спорудили показний кафедральний костел св. Петра і Павла, запросивши для цього відомих італійських архітекторів Джакомо Бріано та Бенедетто Моллі (той згодом разом із іншим італійцем Джованні Маліверно проектував Олицький костел Св. Трійці)⁴⁴. На початку 30-тих рр. XVII ст. Товариство Ісуса в Луцьку мало суттєву підтримку й від луцького єпископа Ахация Гроховського (1627–1633) — відомого опонента конфесійного порозуміння: для

³⁸ Królik, «Kapituła katedralna łucka,» 172.

³⁹ Тетяна Шевченко, *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI — середини XVII ст.* (Львів: Свічадо, 2005), 120–121.

⁴⁰ Józef Łukaszewicz, *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794* (Poznań, 1851), IV: 111.

⁴¹ Serhij Horin, «Rzymskokatolickie zakony na Wołyniu w końcu XVI — pierwszej ćwierci XVII wieku w materiałach archiwalnych,» *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 3 (2005): 125.

⁴² Шевченко, *Єзуїтське шкільництво*, 121.

⁴³ Horin, «Rzymskokatolickie zakony,» 126.

⁴⁴ Jerzy Paszenda, «Dzieje budowy kościoła i kolegium jezuitów w Łucku według źródeł jezuickich,» *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki: teoria i historia* 45.1 (2000): 35–36; Andrzej Betlej, «Jesuits architecture in Polish-Lithuanian Commonwealth in 1564–1772,» *La Architectura Jesuitica* 1 (2011): 286–287.

прикладу, саме він як член комісії з врегулювання конфлікту між Краківською академією та єзуїтами представляв інтереси єзуїтів⁴⁵.

Як бачимо, луцькі єзуїти на момент створення Олицького колеґіуму мали впливові запліччя і були дуже солідно забезпечені, що гарантувало їм «монополію» на надання освітніх послуг у регіоні. Не виключено, що спробу заснувати в Луцьку семінарію (якщо така справді була) гальмували саме вони, остерігаючись конкуренції. Отож рішення Францишека Заєрського започаткувати новий навчальний заклад в Олиці могло передбачати й свого роду обмеження єзуїтського «освітнього всевладдя». На користь такого припущення свідчить певний епізод із його біографії. Коли він ще був берестейським пробошем, то спершу позитивно відреагував на появу в Бересті 1618 р. місії Товариства Ісуса⁴⁶, але пізніше, як пише Станіслав Заленський, почав «докучати» єзуїтам, бо ті займали церковні будівлі, скуповували ґрунти, а 1623 р. побудували власну резиденцію та велику каплицю⁴⁷. На доказ схожої остороги перед «апетитами» Товариства Ісуса є й інші приклади. Так, у 1614 р. єзуїтів витіснили з Познанської семінарії; у 1620 р. примас Лаврентій Гембицький після тривалого конфлікту відібрав у них Каліську семінарію, перемістивши її до Гнезна і об'єднавши із місцевою семінарією; у 1635 р. єзуїти змушені були відмовитися від контролю за семінарією у Кроже (Жмудь), а у 1652 р. — і від керівництва Віленською семінарією⁴⁸.

З огляду на сказане не мусить дивувати й двозначне ставлення до Товариства Ісуса власника Олики Альбрехта Радзивила. Щоправда, у своєму тестаменті 1656 р. він серед інших місць для поховання

⁴⁵ Adam Przyboś, «Grochowski Achacy h. Junosza (zm. 1633),» w *Polski Słownik Biograficzny* (Wrocław — Kraków — Warszawa: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960) 8: 592.

⁴⁶ «Географічний словник Королівства Польського...» називає його навіть серед ініціаторів запрошення Товариства Ісуса до Берестя: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (Warszawa: Nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880), I: 400.

⁴⁷ Stanisław Załęski, *Jezuici w Polsce. Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV, 1608–1648* (Kraków, 1905), IV.3: 1132–1133.

⁴⁸ Тетяна Шевченко, «Освіта єпархіальних священників Католицької церкви у Речі Посполитій ранньомодерного часу: організація навчання та викладацький склад (частина 2),» *Україна у світовій історії* 2 (2014): 193–195.

свого тіла називає костел єзуїтів у Пінську⁴⁹, який сам заснував; є й згадка про обдарування ним грошима у 1615 р. Луцького колегіуму⁵⁰. Слуга князя, олицький староста Станіслав Казимир Токарський, пізніше у своєму «Меморіалі» напише, що його патрон постійно виявляв щедрість до єзуїтів: « [у містах] де були єзуїтські колегіуми, він з поваги до своїх капеланів під час свого перебування там давав по сто твердих талярів і бочку угорського вина»⁵¹. Однак протегування Радзивила єзуїтам не варто перебільшувати, адже він із не меншим пієтетом ставився і до інших католицьких формацій, а за означенням Адама Пшибося, був, «як належить магнату своєї епохи, ... у міру скупий, ... і в міру щедрий»⁵². За показовий приклад тут може слугувати осадження в Луцьку жіночого монастиря бригідок 1624 р., якому Радзивил передав свій палац в околному замку⁵³, а також фундація на користь луцьких домініканців-алюмнів: ім побожний магнат у 1631 р. записав чотири стипендії для навчання у Кракові⁵⁴. Такі акції, поза сумнівом, спиралися на засаду «помноження хвали Божої за звичаєм предків», адже Альбрехтів батько у своєму заповіті 1598 р. теж передбачав заснувати в Олиці костел і домініканський монастир Св. Хреста, пожертвувавши

⁴⁹ «Testament Albrychta Stanisława Radziwiłła, kanclerza wielkiego Litewskiego, spisany najpierw we wsi Wda 8 marca 1655 r., a potem uzupełniony w Gdansk 12 sierpnia 1656 r.», w Albrecht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce* (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980), III: 450–451.

⁵⁰ Archivum Romanum Societatis Iesu, Provincia Poloniae, Vol. 51: Historia Poloniae, 1603–1617, Historia Collegii Luceoriensis, 1615, F. 275. За скерування до цієї згадки дякую Тетяні Шевченко.

⁵¹ Stanisław Kazimierz Tokarski, *Memorial Świętej Pamięci X. Imci. Albrychta Radziwiłła*, wyd. E. Raczyński (Poznań, 1841), 21.

⁵² Adam Przyboś, «Żywot Albrychta Stanisława Radziwiłła,» w: Albrecht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce* (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980), I: 63.

⁵³ Михайло Довбищенко, *Волинська шляхта у релігійних рухах (кінець XVI — перша половина XVII ст.)* (Київ: ПП Сергійчук М. І., 2008), 394.

⁵⁴ Acta capitulorum provinciae Poloniae (1603–1700), Vol. 2, pars. 2 (Maszynopis), P. 487. Про цю фундацію згадує також Костянтин Харлампович, додаючи, що сума становила 11 тис. зл.: Константин Харлампович, *Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века* (Казань: Типо-литография Императорского университета, 1898), 16. До цієї згадки мене скерувала Наталія Сінкевич, за що їй дякую.

на це 16 тис. зл. та село Носовичі⁵⁵. Варто додати й те, що, окрім католицьких орденів та чималої кількості побудованих на його кошт парафіяльних римо-католицьких костелів⁵⁶, Радзивил-молодший сприяв і уніатам, зокрема, спорудив унійну церкву в Лабишині⁵⁷.

Так чи інакше, але про виразну осторогу Радзивила у ставленні до єзуїтів свідчить те, що він бачив розв'язання проблеми кадрового забезпечення Олицької школи не за допомоги Товариства Ісуса, а через Краківську академію. Зокрема, у червні 1634 р. він записав до свого щоденника таке:

Цього місяця у день Святого Яна⁵⁸, за його заступництва, а передовсім Всемогутнього Бога, [було] відкрито в Олиці школи шляхом запрошення [дослівно — «стягання»] *вчителів із Краківської академії* [курсив мій — С. Б.]⁵⁹.

Хоч Краківська академія у першій половині XVII ст. переживала не найкращі часи, однак вона була зорієнтована на виховання лояльних до Католицької Церкви кадрів, що, очевидно, імпонувало побожному Радзивилу. З другого боку, використання краківських професорів як викладачів у Олиці мало й інший бонус: колегіум приєднувався до групи шкіл, сказати би, «краківського освітнього простору», що суттєво підносило авторитет олицької ініціативи. У підсумку, проте, Радзивил віддав перевагу Замойській академії. На жаль, про обставини підписання акту інкорпорації Олицького колегіуму до Академії практично нічого невідомо. В «Acta praescripta Academiae Zamoscensis» про це згадується лише побіжно⁶⁰, причому

⁵⁵ Emilia Chowańska, «Testament Stanisława Radziwiłła, księcia na Olyce i Nieświeżu, starosty generalnego żmudzkiego z 8 września 1598 roku, znajdujący się w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie,» *Białostockie teki historyczne* 10 (2012): 257–258.

⁵⁶ Зокрема, костел у Пінську та парафіяльні костели в Румшишках (1629), Казимірі на Волині (1629), Вельоні (1635), Несвіжі й Крупі (1643) та Налібоках (1656).

⁵⁷ Przyboś, «Żywot Albrychta Stanisława Radziwiłła,» 63.

⁵⁸ Імовірно, йдеться про Різдва Йоана Хрестителя, яке у Католицькій Церкві святкується 24 червня.

⁵⁹ Albrecht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce* (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980), I: 381.

⁶⁰ Wadowski, *Wiadomość*, 114.

досі не знайдено жодного панегірика чи орації, якими зазвичай супроводжувалися різноманітні небуденні події. Ян Кохановський у своїй фундаментальній праці «*Dzieje Akademii Zamojskiej (1594–1784)*» обмежився пишномовною фразою про те, що Радзивил прагнув «поставити колегіум на твердому фундаменті», а відтак, «після отримання порад від поважних людей і Замойської академії, від якої, як донька від матері, хотів бути залежним цей колегіум» [курсив мій — С. Б.], підписав 1637 р. «трансакцію» із комісарами Академії Бенедиктом Желеховським і Геронімом Кулаковським «*de incorporando Academiae Zamoscensis Collegio Olycensi*», що перетворювала Олицький навчальний заклад на філію Замойського університету⁶¹.

Причину «переорієнтації» Радзивила з Краківської на Замойську академію можна пояснити лише гіпотетично. З одного боку, Краківський університет «не поспішав» виявляти гостинність щодо нової школи. Із поки що не досліджених причин там упродовж трьох років (від 1634 до 1637 р.) ігнорували прохання прислати в Олику доктора права чи теології для урядування на посаді схоластика як очільника школи, тим часом як відповідна ухвала Тридентського собору на цьому категорично наполягала:

Стосовно інших урядів і тих гідностей, що їх називають схоластичними, то їх належить довіряти виключно докторам, магістрам чи ліценціатам у галузі Святого Письма або канонічного права, а також іншим здатним особам, що можуть виконувати свій обов'язок особисто. Все, що буде здійснене в інший спосіб, вважатиметься за марне й нечинне без огляду на будь-які привілеї та звичаї, навіть якщо вони існують з прадавніх часів⁶².

З другого боку, Замойська академія на кінець 1630-х рр. вже виглядала достатньо представницькою за професорським складом, серед її викладачів бачимо й вихованців західних університетів: Бенедикта Желеховського, доктора обох прав Болонського університету⁶³, та Героніма Кулаковського, доктора медицини

⁶¹ Jan Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784)* (Kraków, 1899–1900), 96.

⁶² *Dokumenty Soborów Powszechnych*, 712.

⁶³ *Studenci Polacy na Uniwersytecie Bolońskim w XVI i XVII wieku* (Kraków, 1894), II: 45.

Падуанського університету⁶⁴. Більш того, від 1630-х рр. у Замості було інституційно впорядковано процедуру здобуття академічних ступенів⁶⁵, а водночас суттєво зросло фінансове забезпечення Академії завдяки підтримці патрона Томаша Замойського та власних професорів.

Свою роль могло відіграти й те, що Замойська академія була вирашною для Олики в суто комунікаційному плані, адже контакт із Краковом дорівнював щонайменше тижневій поїздки, тоді як шлях від Замостя до Олики займав не більше двох днів. Врешті, до організаційних інтенцій, найімовірніше, долучався ще й чинник родинної солідарності, адже Радзивили були посвоячені із Замойськими, патронами Замойської академії, ще з кінця XVI ст., а другою дружиною Альбрехта Радзивила була Кристина Любомирська, племінниця по материній лінії жінки Томаша Замойського Катерини Острозької⁶⁶.

Увесь довгий клубок цих переплетень та пов'язань було підсумовано 15 квітня 1638 р. проголошенням статуту, згідно з яким Олицька школа перетворювалася на колонію Замойської академії. Про «підводні течії» в цьому документі, звісно, не йшлося, а взаємозобов'язання школи-філії та університету-«патрона» окреслювалися так:

[..В] идається доцільним за слушною порадою досвідчених людей інкорпорувати згаданий Олицький колегіум та порядок його студій в єдиний вузол із Замойською академією, що ми утверджуємо і постановляємо навечно силою цього листа, а саме: щоб усіх професорів колегії закликали й тримали не з іншого місця, а лише із Замойської академії, а названа Академія щоб якомога швидше діяла в справі їх присилання. Їй же ми доручаємо поставлення схоластика й каноніка-професора в такий спосіб, щоб вибір цих двох осіб та їх включення до Олицької капітули набувало подвійної сили за нашим схваленням разом із капітулою, а після нашої смерті це належатиме винятково капітулі. Решту ж нижчих [«inferiores»] професорів схоластик запро-

⁶⁴ Marian Chachaj, «Wykształcenie profesorów Akademii Zamojskiej,» w *W kręgu akademickiego Zamościa* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996), 128.

⁶⁵ Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej*, 53, 93.

⁶⁶ Albrecht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce* (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980), II: 325.

шуватиме зі згаданої Академії сам за умови, що такого охоче приймуть в самій Олицькій колегії і що він матиме промоцію в Замойській академії⁶⁷.

Зміна статусу навчального закладу потребувала узаконення. Вправний політик Радзивил «застрахувався від несподіванок», приурочивши затвердження угоди до сейму. Відповідний сеймовий акт, датований, як і статут, теж 15 квітня 1638 р. і того ж дня (!) затверджений королем Владиславом IV⁶⁸, оголошував: «За згодою усіх станів і на прохання земських послів ми дозволяємо утворення колегій в Олиці при священній Колегіаті, *salvis per omnia Reipublicae operibus*»⁶⁹.

На завершення варто додати, що інкорпорація Олицького колегіуму до Замойської академії була вигідною обом навчальним закладам: для Замостя, як підкреслює Ян Кохановський, поява академічної філії означала легітимізацію інституції як «справжнього» університету⁷⁰, а для Олики — забезпечення з боку Академії схоластиками дозволяло позиціонувати навчальний заклад як «справжню» семінарію. Це, поза сумнівом, підвищувало престиж міста — родового гнізда Радзивилів та центру «Олицького князівства». Для прикладу годі згадати, що авторитетний Шимон Старовольський,

⁶⁷ «[...] uisum est de consilio peri [t] orum dictum Collegium Olicense, eiusq[ue] personas et studii rationem in eum nodum Academiae Zamoscensi unire ac incorporare, quem praesentium uigore perpetuum stabilimus, firmamus, ratificamus, uidelicet, ut omnes collegii istius professores non aliunde, quam ab Academia Zamoscensi uocari haberiq[ue] possint, ad quos submittendos ut dicta Academia alacrior efficiatur, eidem praesentationem scholastici et canonici professoris in eum modum co[n]cedimus, ut pro duobus hisce personalibus binas praesentare personas possint ac ualeant, quorum sic praesentatorum electio et Capitulo Olicensi incorporatio Nobis quidem uinuentibus ad nos simul cum Capitulo Olicensi, post mortem uero nostrum ad solum dictum Capitulum pertinebit. Reliquos autem inferiores professores scholasticus ipse ad eadem Academia aduocabit, nisi forte in ipso Collegio Olicensi idoneus reperiatur, qui tamen in Academia Zamoscensi erit promouendus». Цит. за: ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, 1 зв.

⁶⁸ Józef Łukaszewicz, *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794* (Poznań, 1851), III: 472.

⁶⁹ «З непорушним дотриманням усіх зобов'язань перед Річчю Посполитою» (лат.): *Volumina legum* (Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859), III: 461.

⁷⁰ Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej*, 95–96.

виопукливши заслуги Радзивила в розбудові Олики, не забув і про тутешню школу, яку він називає «Академією добрих мистецтв»:

[Альбрехт] Станіслав Радзивил, великий литовський канцлер, у цьому ж воеводстві [Волинському — С. Б.] додав у наш час своє знамените місто Олику з добре укріпленою фортецею і прекрасну колегіату з чудовим золотим начинням, а також Академію добрих мистецтв⁷¹.

Bibliography

Acta capitulorum provinciae Poloniae (1603–1700). Vol. 2, pars. 2 (Maszynopis).

Acta Nuntiaturae Poloniae, wyd. Tadeusz Fitych. Vol. XXII.1. Cracoviae, 2001.

Acta Nuntiaturae Poloniae, wyd. Henryk Litwin. Vol. XXIII.1. Romae, 1996.

Acta Nuntiaturae Poloniae, ed. Theresia Chynczewska-Hennel. Vol. XXV.2. Cracoviae, 2006.

Acta Nuntiaturae Poloniae, wyd. Maria Domin. Vol. XXXIV.3. Romae, 2001.

Acta synodi dioecanae per Bernardum Maciejowski episcopum Luceoriensem tribus postremis diebus Februarii anno Domini MDLXXXIX celebratae. Varsaviae, 1875.

Archivum Romanum Societatis Iesu, Provincia Poloniae, Vol. 51: Historia Poloniae, 1603–1617, Historia Collegii Luceoriensis, 1615.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Vol. I.1. Kiev, 1859.

Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Vol. III.1. Kiev, 1863.

Atamanenko, Viktor. «Ostroz'ka akademiya ta rozvytok mista.» In *Akademia Zamojska i Akademia Ostrogska w perspektywie historyczno-*

⁷¹ «[Albrechtus] Stanislaus Radiuillus, Cancellarius Lituaniae Supremus, in eadem satrapia ciuitatem suam *Olikam* arce munitissima, atque elegantissima Ecclesia Collegiata supplectili aurea celeberrima, & *Academia Bonarum artium* [кусив мій — С. Б.] illustrem nostra aetate admodum redidit, erectum [...] «Цит. за: Simonis Starovolscii, *Polonia nunc denuo recognita et aucta acceserunt tabulae geographicae et index rerum locupletissimus cum praefatione Hermanni Conringii* (Wolfenbyti: Sumptibus Conradi Bunonis, MDCLVI), 45.

kulturowej. *Współczesne implikacje dla współpracy Transgranicznej*, red. Henryk Chałupczak, Justyna Misiągiewicz, Eduard Balashov, 261–279. Zamość: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Szymona Szymonowica. Wydawnictwo Officina Simonidis, 2010.

Betlej, Andrzej. «Jesuits architecture in Polish-Lithuanian Commonwealth in 1564–1772.» *La Arquitectura Jesuítica* 1 (2011): 277–303.

Chachaj, Marian. «Wykształcenie profesorów Akademii Zamojskiej.» In *W kręgu akademickiego Zamościa*, 113–142. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996.

Chowańska, Emilia. «Testament Stanisława Radziwiłła, księcia na Olyce i Nieświeżu, starosty generalnego żmudzkiego z 8 września 1598 roku, znajdujący się w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.» *Białostockie teki historyczne* 10 (2012): 247–264.

Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski, układ i oprac. ks. Arkadiusz Baron, ks. Henryk Pietras. T. IV. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005.

Dorota Żołądź. «Możliwości i potrzeby edukacyjne mieszczan polskich w XVI i XVII wieku.» *Rozprawy z Dziejów Oświaty* 33 (1990): 27–45.

Dovbyshchenko, Mykhailo. *Volyns'ka shiakhta u relihiiniykh rukhakh (kinets' XVI — persha polovyna XVII st.)*. Kyiv: PP Serhiichuk M. I., 2008.

Horin, Serhij. «Rzymskokatolickie zakony na Wołyniu w końcu XVI — pierwszej ćwierci XVII wieku w materiałach archiwalnych.» *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 3 (2005): 113–128.

Kacprzycki, Franciszek., ks. «Założenie seminarium duchownego w Płocku.» *Studia Płockie* 2 (1974): 139–154.

Karlina, Oksana. «Kulturno-osvitni zviazky Volyni ta Zamostya w XVII–XVIII st.» In *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu — historia, kultura, sztuka*, red. Jacek Feduszka et al., 90–95. Zamość, 2000.

Kharlampovich, Konstantin. *Zapadnorusskie pravoslavnye shkoly XVI i nachala XVII veka*. Kazan: Tipolitografia Imperatorskogo universiteta, 1898.

Kochanowski, Jan. *Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784)*. Kraków, 1899–1900.

Kowalski, Mariusz. «Księżstwa i książęta w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej Obojga Narodów.» *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy* 7 (2014): 293–318.

Kowalski, Mariusz. «Państwo magnackie w strukturach polityczno-administracyjnych Rzeczypospolitej szlacheckiej na przykładzie Ordynacji Zamojskiej.» *Przegląd Geograficzny* 81.2 (2009): 173–203.

Królik, Ludwik. «Kapituła katedralna łucka od XV do XVIII wieku.» *Studia Theologica Varsaviensia* 18.1 (1980): 167–188.

Krukowski, Jan. *Szkolnictwo parafialne Krakowa w XVII wieku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2001.

Łukaszewicz, Józef. *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*. T. III–IV. Poznań, 1851.

Lulewicz, Henryk. «Radziwiłł Stanisław h. Trąby (1559–1599).» In *Polski Słownik Biograficzny*, 30: 363–367. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1897.

Łupiński, Józef., ks. *Seminarium duchowne w Tykocinie w latach 1769–1863*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, 2011.

Melań, Aleksander. *Ordynacje w dawnej Polsce*. Lwów, 1929.

Natonski, Bronisław., SI. «Szkolnictwo jezuickie w Polsce w dobie kontrreformacji.» In *Z dziejów szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, 34–62. Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuiści, 1994.

Paszenda, Jerzy. «Dzieje budowy kościoła i kolegium jezuitów w Łucku według źródeł jezuickich.» *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki: teoria i historia* 45.1 (2000): 33–44.

Pociecha, Władysław. «Chwalczewski Jerzy.» In *Polski Słownik Biograficzny* 4: 1–2. Warszawa — Kraków — Łódź — Poznań — Wilno — Zakopane: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1938.

Przyboś, Adam. «Grochowski Achacy h. Junosza (zm. 1633).» In *Polski Słownik Biograficzny* 8.39: 592–593. Wrocław — Kraków — Warszawa: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960.

Radziwiłł, Albrecht Stanisław. *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, opr. Adam Przyboś i Roman Żelewski. T. I–III. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980.

Rudec'kyj, Paweł. «Kościół rzymsko-katolicki w Łucku w XVI — pierwszej połowie XVII wieku.» *Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne* 1 (2003): 67–72.

Shevchenko, Tetiana. «Osvita yeparkhialnykh sviashchennykiv Katolyts'koi tserkvy u Rechi Pospolytii ranniomodernoho chasu:

orhanizatsiia navchannia ta vykladats'kyi sklad (chastyna 2).» *Ukraina u svitoviy istorii* 2 (2014): 192–205.

Shevchenko, Tetiana. *Yezuyits'ke shkyl'nytstvo na ukrayins'kykh zemliakh ostannioi chverti XVI — seredyny XVII st.* Lviv: Svichado, 2005.

Shostak, Inna. «Rol» rymo-katolyts'kykh dukhovnykh seminarii u dukhovnomu zhytti Volyni pershoi polovyny XIX st.» In *Relihiia i tserkva v istoriyi Volyni: Zbirnyk naukovykh prats*, red. V. Sobchuk, 182–189. Kremenets», 2007.

Sinkevych, Nataliya. *Laudare, benedicere, praedicare. Dominikans'kyi orden na Volyni v kintsi XVI — na pochatku XIX st.* Kyiv: Kayros, 2009.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T.I. Warszawa: Nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880.

Starovolscii, Simonis. *Polonia nunc denuo recognita et aucta accesserunt tabulae geographicae et index rerum locupletissimus cum praefatione Hermanni Conringii.* Wolfenbyti: Sumptibus Conradi Bunonis, MDCLVI.

Stolarczyk, Tomasz. «Szkoły dominikańskie w Łęczycy w XIII–XVI wieku.» In *Ludzie i książki. Studia i szkice bibliologiczno-biograficzne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesor Hannie Tadeusiewicz*, 413–424. Łódź: Wydawnictwo Ibidem, 2011.

Studenci Polacy na Uniwersytecie Bolońskim w XVI i XVII wieku, wyd. M. Bersohn. T. II. Kraków, 1894.

Szyszka, Bogdan. «Profesorowie Akademii Zamojskiej w Kolegium akademickim w Ołyce.» In *Zamojszczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu — historia, kultura, sztuka*, red. Jacek Feduszka et al. 95–99. Zamość, 2000.

Tokarski, Stanisław Kazimierz. *Memoriał Świętej Pamięci X. IMci. Albrechta Radziwiłła*, wyd. E. Raczyński. Poznań, 1841.

Volumina legum. Vol. II–III. Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859.

Volyns'kyi Kraieznavchyi Muzei, f. «Knyhy, dokumenty, foto», inv. № 3767.

Wadowski, Jan, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej.* Warszawa: Gazeta Rolnicza, 1899–1900.

Wojciech Góralski, «Zarys dziejów Seminarium Duchownego w Pułtusku: (w 400-letnią rocznicę powstania).» *Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego* 39.4 (1994): 3–6.

Wójcik, Walenty. «Rozwój seminariów trydenckich w Polsce w świetle sprawozdań biskupich «ad limina» do XX wieku.» *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny* 21.3–4 (1978): 137–155.

Yakovenko, Natalia. «Uchni Luts'koho i Ostroz'koho yezuits'kykh kolehiumiv (sproba «kolektyvnoho portreta»).» In Yakovenko, Natalia. *Dzherkala identychnosti. Doslidzhennua z istorii uivavlennia ta idei v Ukraini XVI — pochatku XVIII stolittia*, 249–290. Kyiv: «Laurus», 2012.

Załęski, Stanisław. *Jezuici w Polsce. Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV, 1608–1648*. T. IV.3. Kraków, 1905.

Abstract

In Search of a Partner or How the School of Olyka Became a Branch of Zamoyski Academy

This article analyzes the circumstances of creation of the seminary in Olyka in the context of intentions of the people involved in its organisation. It presents the state of church education in Lutsk from the late 16th century to the 1630s and the reasons of founding the seminary exactly in the private town of Olyka rather than in Lutsk. From this perspective, special attention is paid to the Jesuit presence in Lutsk, especially to the activity of Jesuit College. In addition, the article considers a legal status of the College of Olyka functioning and the type of its organisation. The article focuses on the “double” status of the institution and how later this allowed the College of Olyka to adapt to the lack of the teaching staff. Special attention is focused on the causes and circumstances of incorporation of the College of Olyka as an academic campus within the Zamoyski Academy in 1637. According to the funding statute of 1638, the article presents the nature of the interaction between the College of Olyka and Zamoyski Academy, which was kept at least up to the end of the 1670s but was refined according to visitation acts.

Keywords: College of Olyka, seminary, Albrecht Stanislaw Radziwill, Franciszek Xavery Zayerski, Zamoyski Academy, academic colony, Lutsk Jesuit College.